





### Szentháromság tér



**P**écsvárad térségi szerepe az ország második bencés kolostorának köszönhető, amelyet Szent István alapított 998-ban. Az első németek is a monostor miatt érkeztek a 12. században. Mint szabad vendégnépeket mesterségbeli tudásuk miatt alkalmazták őket. A későbbi németek egy része a jobb-kényelmesebb élet reményében választotta Pécsváradot lakóhelyül, másokat idetelepítettek, mint a vasas lovas katonákat, uradalmi tisztviselőket, vagy a környező falvakból kitelepített németeket. De jöttek-jönnek átutazóban, rokonlátogatóba, ügyet intézni, dolgozni, ünnepelni. Így fejlődött a pécsváradai némettség egy sajátosan összetett közösséggé az évszázadok alatt letelepedők és a környező falvak németiségének egyedi hagyományjaiból a városi-polgárosodott környezetben.

Bár a postai telefonközpontra már nincs szükség, és a vasút sem üzemel, Pécsvárad mégis több falu számára átszállóhely, közlekedési csomópont maradt. A vasútvonal 1911-ben épült meg. Az utolsó járatot 2009-ben számos település lakói búcsúztatták, hiszen számukra évtizedekig a vonat jelentette a kapcsolatot a külvilághoz. Keserű emlék, hogy a malenkij robotra elhurcolt és a kitelepített családok bevagonírozásának is ez a helyszíne.

Ami Pécsváradon történik, az a térség történetét is befolyásolja. Az összetartozás különleges példája, hogy az országban egyedülálló módon 24 település ápol Pécsvárad központtal eleven partnerkapcsolatot a bajor Unterschleissheim városával.

## ÜGYINTÉZÉS ÉS PAPÍRMUNKA



Szentháromság tér



**A** monostor 1254-től hiteleshelyként működött. A mai közjegyzőhöz hasonlóan intézte a peres ügyeket, okleveleket adott ki, írásba foglalta és pecséttel látta el a szerződéseket. 1779-től a közalapítványi uradalom hivatalai kerültek a városba, illetve itt volt az ország alapítványi birtokainak egyik kerületi központja is.

1848-ban első ízben alakult Pécsváradon önálló választókerület 21 faluval. Az 1848-as szabadságharcban számos pécsváradai születésű honvédtiszt is szolgált: Angyalos (Pritz) Mihály, Halmay (Hanauer) József, Csór (Tsor) József, Hengl Alajos, Istvánfi (Stephanovits) Mihály. Neveik jól mutatják a város nemzetiségi összetételét.

1850-ben a választókerület területén létrehozzák a Pécsvárad Járást, ami 1966-ig működik. A járási székhelyen egészségügyi-, pénzügyi-, adóügyi-, anyakönyvi- és telekkönyvi hivatalok és járásbíróság dolgozott – minden hivatalos ügyet itt intézett környék lakossága, egyúttal számos munkahelyet biztosított a német nyelvű tisztviselőknek. 2013-tól ismét van Pécsvárad Járás, a város mellett 16 község tartozik ide.

A régi városháza a német nemzetiségi és kéttannyelvű oktatást is kínáló általános iskola otthona. Sok család emlékeiben azonban úgy él, mint ahol a kényszermunkára hurcolás előtt összegyűjtötték őket.

Az új városháza ismét eredeti funkciójában működik. 1857-ben épült, Giannone Ágoston tervei alapján, az ún. skót gótika stílusában. „Ez hazánk egyik legcsinosabb városháza.” – fogalmaz a korabeli tudósítás.



Európa tér

## ADNI ÉS VENNI



**S**zent István a monostor alapításakor két piac jogát - vasárnapi vásár és szerdai állatvásár - adományozta a szerzeteseknek. A két piacnak is szerepe van abban, hogy Pécsváradnak két, egy egyházi-földesúri és egy polgári központja alakult ki: a kolostorvár melletti Felső piac és az ún. Alsó piac, az állatvásár-tér. A németek ennek közelében telepedtek és ma ez a városközpont.

A török hódoltság után Pécsvárad 1721-ben kapott vásártartási privilégiumot évi három országos vásárra: április 23-án, Szent Adalbert napján; augusztus 16-án, Nagyboldogasszony ünnepe után; és október 18-án, Szent Lukács napján. Ehhez köthetik a híres Pécsvárad Leányvásár ünnepe, ahol ma is vásárolhatnak mézeskalácsot, tükrös szívet.

A Schmidt mézeskalács és gyertyaöntő műhelyt 1977-ben bontották le. Schmidt Béla 100 évvel korábban vándorolt Pécsváradra. A búcsúk, ünnepek alkalmával ajándékba vették a mézeskalácsot: a tarkábbak a magyar vásárlóknak készültek, a kékes színekkel díszítetteket inkább a német vevők kedvelték. Gyertyakészítéssel, offeröntéssel is foglalkoztak. Az öntött gyertya a magyarok, a húzott gyertya (Wachsstock) a németek körében volt népszerű. Az offerek szintén viaszból készültek. Állatot, házat, pólyást vagy emberi testrészt ábrázoltak. A búcsújáróhelyek oltárán helyezték el, a jószág vagy ember gyógyulását, gyermek születését kérve vagy megköszönve. A műhely berendezés ma a mecseknádasdi tájházban látható.

## ÜNNEPELNI ÉS MULATNI



Európa tér



Az iparosság megerősödésének köszönhető, hogy 1867 után virágzásnak indult egyesületi mozgalom: 21 egyletről tudunk. A céhek, ipartestületek, majd az egyletek is rendszeresen szerveztek bálókat, mulatságokat, színi előadásokat.

A nagyvásárok után a sikeres üzletet mindig mulatsággal ünnepelték Gerner István Arany Bárány vendéglőjében, az Arany Ló szállóban, a Liszál-vendéglőben vagy a Jäger kocsmában...

A rézfúvós zenétől hangos pécsvárad estéről Kodolányi János Boldog békeidők című regényében olvashatunk. Az Altes Fässerl zenekar muzsikáját dicséri így Kádi, a sváb szolgálólány: „Recsegnek a trombiták, bömböl a bombardon, pereg a dob, puffog a nagydob. A sárga, zöld, rózsaszínű kendők ringva keringenek. Méltóságosan lejt a ländler üteme, mint egy körhinta. (...) Ó, csodálatos, csodálatos a ländler, gyönyörűen zenél a rezesbanda!” Mégis, ő „úri cigánybandát” szeretne a saját lakodalmán hallani és úri ruhát képzel magára...

A pécsvárad viselet fő ismérve az egyszerűség. Nem jellemző a másutt ismert hosszú, berakott szoknya, hímezett kötény vagy pacsker. A ruházat a városi öltözködéshez állt közel. Jellegzetes a blúz és ing mellrészén piros selyemmel kivarrt monogram, de a kézimunka elsősorban a háztartási és dísztextíliákon jelenik meg. Kedvelt színek a kék, fehér, rózsaszín, zöld és sárga. A mintát csomagolópapírra rajzolták elő és „rákarcolták” az anyagra. „Drukkoltatni” is Pécsváradra járnak az asszonyok – egészen a közelmúltig.



## GYÖKERET VERNI ÉS GYARAPODNI

Dózsa György u.



Az első Pécsváradra települő vendégnépek németek voltak. 1157-től érkeztek, az apátság tekintélye, a szaktudás igénye és a rendszeres piacok miatt. A török uralom után 1689-től, majd 1711-30 között a pécsváradai apátok hívására jöttek nagy számban német telepések Ausztria, Bajorország, Baden-Württemberg és Elzász-Lotharingia területéről, valamint Felső-Magyarországról. Ekkor alakult ki a Német utca, ma Dózsa György utca. A közalapítványi uradalom megalapítása (1777), majd a Hardegg lovasezred Pécsváradra telepítése (1793) újabb bevándorlási hullámot és dinamikus városfejlődést vont maga után.

A pécsváradai „életképesség legjellemzőbb vonása az volt, hogy a református magyarok, katolikus németek, szerbek, zsidók a saját kulturális közösségükben elkülönült településegységekben éltek, mégis közösséget képeztek, hiszen pécsváradinak vallották magukat. Azáltal váltak egymás számára nélkülözhetetlenné, hogy gazdálkodási kultúrájuk eltért, eltérő módon értettek a földműveléshez, állattenyésztéshez, iparhoz, kereskedelemhez, de a magukkal hozott és történetileg kialakult képességeiket a közösség érdekében hasznosították és fejlesztették.”

A két világháború pusztításai megkímélték a várost, de társadalma alapvetően átrendeződött. A németek egy részét más házakba vagy a környező falvakba telepítették, másokat onnan Pécsváradra; orosz kényszermunkára hurcoltak többeket; felvidéki családokkal kellett megosztani otthonaikat.

## IPAROSOK ÉS MESTEREK



Mott János tér



A pécsváradiai létfenntartására jellemző volt a több lábbon állás. A földművelést, állattartást fuvarozással, kézműves tevékenységgel egészítették ki, míg az iparosok, kereskedők és értelmiségiek állattartással, kert-, gyümölcs-, szőlőműveléssel is foglalkoztak – utóbbinak 1888-ban a filoxérajárvány vetett véget. Leginkább gabonát, később a német telepesek által meghonosított burgonyát termeltek. Szarvasmarhát és lovakat tartottak, sertést hizlaltak, méhészkedtek. A gyümölcsből, főként szilvából régóta főznek pálinkát, 1741-ig kizárólag a szerbek, később a németek, magyarok is készítették párlatot.

A mesterek jelentőségét a céhekről őrzött adatok fejezik ki. Az 1850-es években hét privilegizált céh működött 105 iparossal; 1910-ben az ipartársulatok 340 főt regisztráltak.

Egészen a közelmúltig élő kézműves tevékenység Pécsváradon a gyapjúfonás. A Fuller és Apaceller családok ápolták ezt a tradíciót és látták el gyapjúval, fonállal és gyapjútermékekkel a környéket. Az alábbi megható történet főszereplője egy gyapjúzokni, a nagypapa zoknija. A háború utolsó félévében be kellett vonulnia katonának, pedig már nem volt fiatal. Túlélt a megpróbáltatásokat, de nem tért vissza Magyarországra, végül Frankfurt mellett halt meg. A lánya hazahozta az édesapa gyapjúzokniját. Az unoka pedig újrakötötte, hogy megőrizze a motívumkincset és továbbadja déd- és ükunokáknak a családi örökség darabjaként.



### Mott János tér



A bencés monostor szellemiségén alapul Pécsvárad mai központi szerepe. Ezek a funkciók vonzerőt jelentenek ma is a környék lakói számára, és megőrződtek a körzeti feladatkörök között: általános iskola, középiskola, kulturális ellátás, központi orvosi ügyelet, körzeti idősgondozás. A templom nem csupán isten háza, hanem a közösség találkozóhelye. Az 1767-ben felszentelt pompás barokk Nagyboldogasszony-templomot Eltz-Kempenich Ferenc Károly Hugó mainzi érsek és pécsvárad apát építtette. Címere a kapu felett látható. A német házakban szentképeket, feszületeket, szentek szobrait, szenteltvíztartót és házioltárt helyeztek el, a hímzett textíliákon is jellemző a vallásos motívum, idézet. Kétségtelenül dekorációs szereppel is rendelkeztek, ám fő feladatuk az isteni jelenlét, Isten áldásának a biztosítása volt. Ha valaki megbetegedett, ágya mellett felállítottak egy házioltárt, amelyet a pap megáldott. Kevesen tudják, hogy ezek egy-egy darabja ma is ott van a templomban – köszönetképpen vitték el a templomba a szerencsés gyógyulás után.

Tanösvényünk jelképe *Mária rózsája*, amely a helyi némettség Mária-tiszteletének szimbóluma. Számos ház homlokzatát díszíti. A titokzatos jelkép eredetéről többféle megközelítés ismert. Pécsváradon nem lehet eltekinteni a bánáti bazsarózsa és a pünkösdi rózsa analógiájától. A színek a kedvelt hímzésárnyalatokra is utalnak.

Ha a német házak mellett továbbhalad a kedves látogató a hegyre fel, a templomhoz érkezik és a pécsvárad történelem kezdetéhez, a várhoz. További kellemes pécsvárad barangolást kívánunk!